

Proeliarius of strijdboek

Geschreven door Jacobus van Oest, abt te Stavoren en afgemaakt door broeder Paulus Rodolphi van Rixtel, zijn vicarus (vroeger Johannes Gruyter). Samengevat door Joop Steensma.

In 1485 werd het klooster werd belaagd door de gebroeders Galama namelijk Iga Galesz, Doede en Hartman. Abt Dirk van het St. Odulfusklooster deed vrijwillig afstand en droeg zijn ambt over aan Pastoor Aggo van Oudega, een kloek ijveraar voor de vrijheid van het klooster, maar hij was geen monnik en had geen verstand van de kloosterorde, volgens broeder Paulus Toen Iga het klooster belegerde schoten de Schieringers te hulp met 2200 man. Toen Iga dit hoorde sloot hij vrede met de belegerden en beloofde vrije aftocht. Hij beloofde ook het huis van de abt, en het klooster en de stins - de Spijker - te sparen.

De te hulp geschoten Schieringers gingen daarop naar huis.

Hij verbrak zijn eed en sloopte het huis van de abt, de spijker in Hemelum en daarna ook nog een uithof met kapel van het klooster in Rijs en een uithof genaamd het Hospitaal ook met een kapel en roofde alle vee en huisraad. Hij incasseerde ook de huur van kloosterland en de inkomsten van de bossen en maakte turf van kloosterland.

Door Abt Aggo uit Oostbroek bij Utrecht ontboden monniken, die het klooster moesten hervormen, waren daardoor gedwongen terug te gaan, omdat ze nu geen inkomsten hadden. Doede Gales roofde zilveren bekers en lepels, die deze monniken uit Oostwoud bij hun vertrek op het altaar hadden gelegd. Hij plunderde ook het convent te Stavoren. Een van binnen en buiten vergulde Schaal, die door deze monniken in onderpand was gegeven voor hun schulden aan Frederik Arnoldi, burger van Stavoren werd door de abdis Brecht van Stavoren gered, tot At Jacobus van Oest hem kon aflossen.

Abt Aggo deed de Galama's in de ban, maar dit hielp niet. De Abt huurde daarna soldaten, die hij betaalde met geld, dat hij kreeg door kloostersieraden en boerderijen te verkopen en schuldbekentenissen of te geven. Hij verwoestte daarna het huis van Iga Galesz en stak huizen van Iga's medestanders in brand waarbij de kerk van Oudega helaas ook opbrandde. Iga en Doede ontliepen volgens de schrijver Gods straf niet. De abt trouwens ook niet. Er ontstond oproer in het klooster. Sipke Solman, één van de monniken wilde tegen de An van de abt pastoor van Hemelum worden. Sipke drong daarop het klooster via de kelder binnen en probeerde de abt uit te roken. De abt kon het boven niet meer harden en kwam met een lans naar beneden en stak uit zelfverdediging een lekenbroeder dood en vluchtte.

De oproerlingen kozen een nieuwe abt, Reynier Vogelsanck, die om aan geld te komen voor 2000 gulden sieraden van het klooster verkocht. Abt Aggo deed hetzelfde. Daarna ging hij naar Rome voor eerherstel, en kreeg dit van paus Innocentius VIII. Ook bisschop David van Bourgondie verklaarde hem onschuldig.

Terug in Hemelum stierf hij in 1494 aan de pest.

Op 15 oktober werd toen Jacobus van Oest uit het St. Adalbartklooster te Egmond tot abt gekozen. Na grote aandrang nam hij zijn benoeming aan en liet zich door bisschop David bevestigen. De bisschop had eerder verschillende kloosters hervormd: o.a. Oostbroek bij Utrecht en St Adalbart te Egmond.

De abt moest eerst naar Sneek, omdat Reinier Vogelsanck protesteerde. De abt van Klooster Lidlum ried aan scheidsrechters te benoemen en dit geschil af te kopen. Jacobus stemde toe en werd daarna in Hemelum ingewijd, met alle tekenen van zijn waardigheid, die Bocco Harinxma uit Sneek zolang had bewaard.

De scheidsrechters beslisten dat Reinier 70 goudgulden moest krijgen en dat alle losse schulden moesten worden betaald. De abt wilde wel 70 gulden betalen, maar de rest niet en betaalde daarom niets, wat later tot problemen leidde.

De Galama's bouwden nieuwe sloten. Doede te Warns, Hartman te Koudum en Otto, de zoon van Iga te Kolderwolde. De Schieringers onder leiding van Bocco Harinxma bouwden daarop een slot in Hemelum. Als bouw materiaal gebruikten ze kloostereigendom en de soldaten stalen ook het eten van de monniken, net als de Hemelumers.

De monniken, die de abt gevraagd had van andere kloosters, om hervormingen door te voeren, bleken mensen te zijn die ze in de eerdere kloosters liever kwijt waren. Een paar van hen wilden beslist in Staveren blijven en kregen steun in Staveren, maar op een landdag was besloten, dat het klooster om organisatorische en financiële redenen naar Hemelum moest worden overgeplaatst. Hier had ook de stad Staveren mee ingestemd. Zo zat de abt tussen 2 vuren. Vijanden in en buiten het klooster.

In Stavoren moest hij zich eens 3 dagen bij burgemeester Frederik Arnoldi verschuilen en een zekere Henricus Hankis uit Bakhuizen probeerde hem te vermoorden. De abt is daarom 6 keer terug gevlucht naar Egmond. Als de kust veilig was kwam hij steeds terug.

In 1515 is het klooster met toestemming van de bisschop overgeplaatst naar Hemelum. De abt had zich aangesloten bij de Bursfeldse vereniging en probeerde met hun hulp het klooster te hervormen.

Daarna vielen de Groningers Friesland binnen. Hero Hottinga en Godschalk Jongema vroegen de stadhouder van Holland, Johannes van Egmond, om hulp. De Hollandse aanvoerder Jonker Fox versloeg de Friezen. Hero en Godschalk legden in Gaasterland grote schattingen op. Het klooster kwam er met 40 goudgulden af. Dit gebeurde in 1496. Toen de abt weer in het klooster terug was werd hij door sommige van zijn eigen monniken aangevallen. Ze braken de deuren open en doorzochten het hele klooster, maar konden de abt niet vinden, want die had zich bij het orgel verstopt. Andere monniken verstopten zich in de appelbomen of op de zolders. De rovers vonden de abt niet en dronken toen de wijn en het bier op en vielen daarna in slaap.

De abt is daarna met een aantal broeders ontsnapt. In het donker gingen ze dwars door de sloten naar Staveren, terwijl het regende en sneeuwde. Via Staveren zwierf hij naar Wijckel en Sondel, voor vrienden hem naar het klooster terug brachten en de heiligschenners straftten.

In 1497 vielen Hartman en Doede Galesz. het klooster aan, ramden de muren met dikke palen, vernielden alle ramen en aten alles op. De abt achtte toen voor de derde keer en besloot nooit terug te keren.

Op een landdag in Bolsward werd echter besloten het klooster met soldaten tegen de Galeszen te beschermen en toen werd de abt toch overgehaald om terug te komen.

In 1497 werd Albrecht van Saksen tot erfelijk potestaat over Friesland aangesteld. Zijn generaal, Willibald veroverde Friesland en kwam met 600 man in Staveren aan. Hij versloeg de woudmannen, die hem o.l.v. Hartman Galesz aanvielen, maar het klooster werd weer de dupe.

Reynier Vogelsanck probeerde, met steun van Willibald weer abt te worden. Toen dat mislukte deed hij abt Jacobus in de ban. Dat deden Elias, pastoor te Hemelum en broeder Focke, een monnik die pastoor te Molkwerum was, ook.

In 1498 kwam hertog Albrecht zelf in Friesland. Hij werd ingehuldigd en richtte blokhuizen op in Leeuwarden, Harlingen en Sloten. Daarna benoemde hij zijn zoon Hendrik tot stadhouder, maar Albrecht moest hem al gauw te hulp komen, omdat hij in Franeker werd belegerd. Hij bevrijdde zijn zoon en strafte de Friezen zwaar. Daarna belegerde hij Groningen, maar kon de stad niet veroveren.

Zijn zoon George volgde hem op. Om zijn oorlogen te betalen moesten de Friezen zware belastingen betalen. Zelfs de kerken en kloosters werden aangeslagen. Broeder Rudolphi is hier woest over. Friezen waren immers vrij en kerken en kloosters behoeften geen belasting te betalen.

Om de opstand te onderdrukken haalde hertog George in 1514 de Zwarte Hoop naar Friesland. De tenten van Aethiopië noemt broeder Rudolphi hen. M.b.v. de Zwarte Hoop probeerde hij Groningen te veroveren. Dat lukte niet. Wel werd Appingedam uitgemoord. De Groningers riepen de Geldersen te hulp. Die joegen de Saksen uit Groningen en bezetten een groot gedeelte van Friesland o.a. Staveren. Toen de hertog van Saksen de Zwarte Hoop niet meer kon betalen, achtte hij uit Friesland en verkocht Friesland in 1515 aan Karel V.

Het jaar 1514 was een rampjaar geweest. Iedereen moest enorme schattingen betalen. De Zwarte hoop brandschatte het land. Er brak pest uit en het weer was slecht: nat met

een strenge winter. Je kon over ijs van Stavoren naar Enkhuizen lopen. Hier begint Paulus Rudolphi te schrijven.

Karel V benoemde Floris van IJsselstein tot stadhouder. Hij werd ingehuldigd in Harlingen, Franeker en Leeuwarden, maar verder bleven de Geldersen baas. Zijn vloot werd door de Geldersen en Friezen verslagen en deze legden zich daarna toe op zeeroof Grote Pier wordt niet genoemd.

Paulus Rudolphi gaat daarna verder met gebeurtenissen in het klooster.

Het oude St. Odulfusklooster was zo door het water beschadigd, dat het niet meer woonbaar was. De monniken woonden in een nieuw gebouw in Staveren (Het hospitium) en in Hemelum. De Abt woonde eerst in Rijs en toen de Galama's zijn huis daar verwoest hadden, ook in Hemelum. Dit verspreide woen kwamen de orde en de tucht niet ten goede. Op Friese landdagen werd besloten dat het klooster in 1 plaats gevestigd moest zijn. Dit was ook goedkoper. De Staversen trokken aan het kortste eind. Het klooster werd verplaatst naar Hemelum en heette voortaan "Het klooster van St. Odulfus van Staveren te Hemelum".

De abt trok nieuwe monniken aan, sloot zich aan bij de Bursfeldse vereniging en probeerde het klooster te hervormen en weer volgens de regels te Leven.

Hierbij kreeg hij veel tegenstand. De voornaamste raddraaiers waren: Johannes van den Bosch en Johannes van Gelder. Ze zeiden dat Jacobus van Oest geen abt was, want hij was niet op de goede manier bevestigd. Het St. Odulfusklooster was alleen verantwoording schuldig aan de pans. Die mocht alleen de abt bevestigen en niet de bisschop.

Dit privilege was bij een Hollandse aanval in 1398 op het klooster verloren gegaan. In Rome bleek het trouwens ook onvindbaar. Dit leverde veel rechtszaken en bezoeken van visitatoren op, maar de rebellen gaven niet toe. Ze verstoorden de orde als de abt de mis bediende, het eten zegende of voorlas.

Pastoor Nicolaas van Workum, ook een monnik uit het klooster weigerde de abt 5 gulden te lenen. Hij was als monnik gehoorzaamheid aan de abt verschuldigd, moest ieder jaar zijn boeken door de abt laten controleren en het geld dat hij overhield afdragen.

Ook dit weigerde hij. Hij probeerde hiervan een eigen pensioen op te bouwen en bracht het geld, f400, naar Haarlem. Hij stierf later aan de pest en daarna volgden grote verwickelingen, waarbij zowel de abt als Johannes van den Bosch en Johannes van Gelder probeerden dit geld in handen te krijgen. De beide monniken werden zelfs een pons in de ijzers gevangen genet in Utrecht, maar wisten later te ontsnappen.

Deze monniken hadden de abt bij de Saksische stadhouder aangeklaagd en wisten van hem een brief te krijgen, waarin stond, dat de abt geen inkomsten meer mocht heffen. Ze deelden dit de abt mee, toen hij in Staveren was. Net op dit ogenblik kwam er een halve last haring voor de abt aan. Toen de abt de haring toch wilde betalen werd hij door een lekenbroeder, Adrianus, neergeslagen. De oproerkraaiers namen de haring mee naar Hemelum. Een paar dagen later ontstalen ze de abt het register, waarin hij rekeningen bijhield. Toen de abt de dieven achterna ging klemden ze zijn hand tussen de deur. In Hemelum vielen ze de kapelaan, broeder Paulus, (de schrijver) aan en ontnamen hem de sleutels van de abt en plunderden diens kamer.

Toen de Geldersen Staveren binnenvielen, vluchtte de abt naar Egmond en broeder Paulus volgde hem een jaar later in 1515. In Friesland brak pest uit waardoor ook een nantal monniken stierf.

Hierna volgen brieven over het proces over de benoeming van een abt. De opstandige monniken beriepen zich op een privilege van Paus Innocentius IV uit 1245. Merin stond, dat het St. Odulfusklooster rechtstreeks onder het gezag van de paus stond en dat de monniken hun eigen abt mochten kiezen, die door de paus bevestigd moest worden. Rechtsgeleerden legden dit privilege zo uit, dat het geen schade aan derden, bijv. de bisschop mocht berokkenen. Het klooster lag in het rechtsgebied van de bisschop van Utrecht en in 1417 had bisschop Fredericus van Blankenheim ook al eens een abt bevestigd.

De monniken mochten de abt dus ook door de bisschop laten bevestigen en broeder Jacobus was dus op de juiste manier verkozen. Hij was bovendien al bijna 20 jaar abt! De werkelijke reden voor alle oproer was dat veel monniken Jacobus van Oest te streng

vonden. Ze waren te veel vrijheid gewend en de abt wilde, ook volgens broeder Paulus, te veel ineens. Ze hadden "gewetensbezwaren", waardoor ze deze abt niet konden gehoorzamen.

Abt Jacobus stierf in 1516 in Egmond aan de pest. Tot zijn opvolger werd gekozen broeder Godscalcus Bokeler, een vriend van rust en vrede. Alle monniken waren het er nu over eens, dat een bevestiging door de bisschop voldoende was!

Hierna een verhaal over de Bourgondiërs onder leiding van Floris van IJsselstein landden ze in 1516 bij Mirns en plunderden het St. Odulfusklooster en bezetten Staveren, Sloten en ook Dokkum. Door kou en honger gedwongen moesten de meesten in de winter het veld ruimen. De laatste 200, die uit Staveren een rooftocht naar Hindeloopen maakten werden door Geldersen en Friezen verslagen. De Geldersen kwamen in 1517 terug met een groot Leger.

Daarna volgt een Lang verhaal over een Gelderse plundertocht naar Medemblik, Alkmaar, Beverwijk en Asperen, tot ze tenslotte door de stadhouder van Holland, de graaf van Nassau, werden verslagen.
